

Foto: © Elisabeth Frisén/Länsstyrelsen i Stockholm

Faktablad 2008:05

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Länsstyrelsens tillsyn av äldreboenden visar att utvecklingsarbetet långsamt går framåt. Verksamheterna satsar på enkla förbättringar som inte medför stora kostnader. Ett undantag är den pågående om- och nybyggnationen av äldreboenden. Länsstyrelsen oroas av att bemanningen på äldreboenden ofta är så låg att säkerhet och trygghet för de äldre brister.

Vad visar tillsynen inom äldreomsorgen?

Länsstyrelsens tillsyn i Stockholms län 2007

Förbättringar inom många områden

Länsstyrelsen ser vid genomförande av tillsynen inom äldreomsorgen att verksamheterna arbetar med att förbättra och utveckla omsorgen. Framför allt när det gäller omständigheter som går lätt att förändra och som inte medför stora kostnader: blanketter för klagomål och synpunkter görs tillgängliga, personalens kunskap om Lex Sarah förbättras, anslag med sekretessbelagda uppgifter om enskilda försvinner från allmänna utrymmen och koder för att passera låsta ytter-

dörrar på enheter för personer med demenssjukdom finns anslagna i allt högre utsträckning. Utveckling som kräver stora kostnader eller ett förändrat synsätt går långsammare. Ett undantag är den omfattande om- och nybyggnationen av äldreboenden. Förbättrad bostadsstandard medför att möjligheterna till integritet och självbestämmande ökar. Med äldreboende avses i faktabladet särskilt boende enligt 5 kap. 5 § SoL.

Tabell 1. Resultat av 2007 års tillsyn av 69 särskilda boenden.

Granskningsområde	Antal verksamheter där Länsstyrelsen konstaterat brister
Hänsynstagande till äldres integritet	16
Rättssäkerhet under genomförandet	48
Äldres möjlighet till en meningsfull tillvaro	18
Äldres inflytande och självbestämmande under genomförandet	14
Insatsers kvalitet och innehåll	
• Säkerhet o trygghet	19
• Bemötande	3
• Klagomålshandtering	5
Personalens kompetens	
• Kunskap om Lex Sarah	4

* *Brister i inflytande och självbestämmande återfinns som skäl till kritik för brister i rättssäkerhet under genomförande och brister i insatsers kvalitet och innehåll.*

2009 ska Länsstyrelserna på uppdrag av regeringen gemensamt redovisa resultatet av 2008 års verksamhetstillsyn. För att möjliggöra framtida jämförelse väljer Länsstyrelsen att använda samma rubriker i beskrivningen av verksamhetstillsynen 2007.

Hänsynstagande till de äldres integritet

Låg bostadsstandard med flerbäddsrumsrum och delade hygienutrymmen medför att möjligheterna att bibehålla integritet och självbestämmande minskar. Det är nödvändigt att ha en egen sfär, möjlighet att stänga sin egen dörr och själv kunna bestämma vem som ska komma in. Länsstyrelsen konstaterar att bostadsstandarden har förbättrats, antalet flerbäddsrumsrum har minskat och det har byggts nya moderna äldreboenden. Ändå tvingas många äldre fortfarande att dela bostad med någon de själva inte valt. 2007 konstaterade Länsstyrelsen brister i de äldres möjlighet till integritet vid 16 äldreboenden. Vid intervjuer berättar de äldre att de längtar efter att få bestämma sin dygnsrytm, att kunna släcka och tända lampan då de vill. Att tvingas dela toalett med okända personer upplevs ofta som besvärande.

Rättssäkerhet under genomförandet

År 2006 gav Socialstyrelsen ut en föreskrift som reglerar den sociala dokumentationen. Det medför att Länsstyrelsen i högre utsträckning än tidigare riktar kritik när dokumentationen brister. 2007 riktades kritik mot brister i den sociala dokumentationen i 48 verksamheter. Den sociala dokumentationen ska fungera som redskap när verksamheten planerar, organiserar och följer upp arbetet utifrån de enskildas behov och önskemål. Brister i dokumentationen medför risk för att de äldres behov inte tillgodoses. Ofta finner Länsstyrelsen att de äldre inte har varit delaktiga vid planeringen av hur hjälpen ska utföras och att verksamheten inte har tagit reda på vilka behov och önskemål de äldre har under dygnet. Det saknas dokumentation om viktiga händelser och tillfällen när hjälpen inte genomförs enligt planeringen. Genomförandeplaner följs inte upp på ett systematiskt sätt. Länsstyrelsens uppfattning är, detta till trots, att det skett förbättringar när det gäller social dokumentation.

Äldres möjlighet till en meningsfull tillvaro

Vanligtvis finns ett utbud av regelbundet återkommande gemensamma aktiviteter som gymnastik, underhållning och bingo. På många enheter anordnar personalen säsåttningar som högläsning, gemensamma kaffestunder eller uppmuntrar de äldre att delta i hushållsarbete. Det är främst de något ”piggare äldre” som deltar i dessa aktiviteter. Individuellt utformade aktiviteter är mer sällsynta. En stor utmaning för personalen är att erbjuda sysselsättning för de fysiskt eller psykiskt sköra. Till det krävs både kunskap och inlevelse. Vid tillsyn 2007 fann Länsstyrelsen så stora brister i de äldres möjlighet till en meningsfull tillvaro att det ledde till kritik i 18 verksamheter.

Inflytande och självbestämmande

Möjlighet till självbestämmande och delaktighet handlar om att kunna påverka sin vardag genom att få tillräcklig information, vara delaktig i att upprätta en genomförandeplan och att fortlöpande bli tillfrågad om hur man vill att insatser ska utföras. Det är viktigt att informationen om verksamhe-

ten och om det som rör den egna personen är så tydlig och att även de med försämrad syn och hörsel eller nedsatt minne kan tillgodogöra sig den. Minst lika viktigt är att någon lyssnar, att bli tagen på allvar och att ha kontroll över beslut som påverkar ens liv. Boenderåd eller andra former av råd med äldrerepresentanter där de äldre i grupp kan driva frågor av ++++gemensamt intresse är en väg att stärka de äldres inflytande. Den typen av råd var dock sällsynta i de verksamheter som ingick i tillsynen. Att stärka de äldres inflytande och självbestämmande både på ett individuellt och strukturellt plan är en väg att öka de äldres makt över sina liv och att säkerställa rättssäkerheten.

Insatsers kvalitet och innehåll

Länsstyrelsen oroas av att bemanningen på äldreboenden ofta är så låg att det medför brister i säkerhet och trygghet för de äldre. 2007 konstateras brister i säkerheten i 19 verksamheter. Följden av den låga bemanningen blir att

äldre lämnas utan uppsikt i gemensamma utrymmen när personalen är upptagna med att hjälpa andra. Enheter lämnas obemannade periodvis under natten. Personer med nedsatt förmåga till kommunikation har svårt att göra personalen uppmärksam när de behöver hjälp. Demenssjuka äldre stör varandra när de förirrar sig in i andras lägenheter. I verksamheter som bedriver ett systematiskt kvalitetsarbete används klagomål och fel och brister som upptäcks för att utveckla kvaliteten och förhindra att missförhållanden uppstår. Länsstyrelsen konstaterar att Socialstyrelsens föreskrift om ledningssystem för kvalitet i verksamheter enligt SoL, LVU, LVM och LSS, SOSFS 2006:11, ännu inte nått ut och tillämpas i alla verksamheter.

Personalens kompetens

Allt fler ordinarie omsorgspersonal har utbildning som motsvarar treårigt gymnasialt omvårdnadsprogram. De flesta deltar också i olika former av fortbildning. Att arbeta inom äldreomsorgen inne-

bär att möta både äldre och anhöriga i en stor omställning i livet. De som vistas på äldreboende vet att de ska avsluta sina liv där och att hälsan med största sannolikhet inte kommer att förbättras. Många demenssjuka tappar successivt orientering i tid och rum och förmågan till kommunikation avtar. Speciella krav på lyhördhet ställs på personal som arbetar med personer med demenssjukdom. Trots det erbjuder få verksamheter sin personal regelbunden extern handledning. I flera av de stora äldreboendena som har övergått från att vara landstingsdrivna dominerar fortfarande ett synsätt som präglas av hälso- och sjukvårdslagen. Många chefer med utbildning som sjuksköterskor saknar kunskap om socialtjänstlagen och dess tillämpning. Länsstyrelsen anser att verksamhetsledningen ska ha den kunskap som behövs för att leda ett arbete enligt socialtjänstlagens intentioner och regelverk. Kunskapen om den s.k. Lex Sarah har förbättrats betydligt. Länsstyrelsen har bidragit till ökad kunskap genom sin tillsyn och i

Äldreomsorg i ständigt utveckling

Äldreomsorgens utveckling är till stor del styrd av ny lagstiftning, nya föreskrifter från socialstyrelsen, politiska beslut och samhällsdebatten i stort. Länsstyrelsen analyserar och förbättrar fortlöpande sina tillsynsmetoder för att skapa en effektiv, rättvis och tydlig tillsyn med syfte att utveckla äldreomsorgens kvalitet.

Två nya lagar som kommer att påverka de äldres tillvaro är aktuella:

Lag om valfrihetssystem, LOV

föreslås träda i kraft 1 januari 2009.

Syftet är att öka valfriheten för äldre och

personer med funktionsnedsättning när det gäller vård, omsorg, stöd och service inklusive särskilt boende samt att främja en mångfald av utförare. Lagen ska fungera som ett frivilligt verktyg för de kommuner och landsting som vill konkurranspröva verksamhet som drivs i egen regi.

Värdigt liv i äldreomsorgen

Värdighetsutredningen föreslår att en ny bestämmelse om en nationell värdegrund ska införas i socialtjänstlagen. Värdegrunden ska visa den inriktning och det förhållningssätt som ska gälla för äldreomsorgen. Det ska bli tydligt för alla vad äldreomsorgen ska erbjuda och vad de äldre och deras anhöriga ska kunna förvänta sig av den.

Länsstyrelsens utgångspunkter

• Rättssäkerhet:

3 kap. 3 och 5 §§ och 11 kap. 5-6 §§ socialtjänstlagen (SoL), Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd, SOSFS 2006:5, SOSFS 2006:11.

• Äldres inflytande och självbestämmande, äldres integritet, äldres möjligheter till en meningsfull tillvaro:

3 kap. 3 § SoL, 5 kap. 4 § SoL, SOSFS 1992:17

• Personalens kompetens:

3 kap. 3 § SoL, SOSFS 2007:17, SOSFS 2006:11

• Insatsernas innehåll och kvalitet:

3 kap. 3 § SoL, 5 kap 4 §, 14 kap 2 § SoL, 4 kap SoL, SOSFS 2006:11, SOSFS 1992:16, SOSFS 1992:17, SOSFS 2008:10.

diskussioner med chefer och personalgrupper. Seminarier om Lex Sarah har även anordnats tillsammans med Socialstyrelsen.

Uppföljning av kritik

I de totalt 69 tillsynsärenden 2007 som redovisats ovan var 25 uppföljningar av tidigare genomförd tillsyn. Resultatet

från uppföljningarna visar att nämnderna/ huvudmännen har kommit till rätta med drygt hälften av de brister de har kritiserats för. I 24 av totalt 68 påtalade brister har inte åtgärderna fått önskad effekt, (se tabell nedan). Anledningen kan vara att planerad byggnation av nya äldreboenden inte skett enligt tidplanen eller att

utbildningsinsatser inte fått önskad effekt. Länsstyrelsen kommer att följa utvecklingen i verksamheterna genom täta uppföljningar. Som yttersta åtgärd kan Länsstyrelsen förelägga verksamheterna att genomföra nödvändiga åtgärder.

Tabell 2. Resultat av uppföljning i 25 verksamheter där Länsstyrelsen har konstaterat brister vid tillsyn genomförd 2003-2006.

<i>Granskningsområde</i>	<i>Antal nämnder/huvudmän som lämnat yttrande efter kritik i Länsstyrelsens beslut.</i>	<i>Vid tillsyn 2007 har konstaterats</i>
Hänsynstagande till äldres integritet	13	3 nämnder har åtgärdat bristerna, 8 har redovisat planer på ombyggnation eller flytt till nya lokaler, hos 2 kvarstår bristerna.
Rättssäkerhet under genomförandet	13	3 nämnder har uppnått fullgod social dokumentation i verksamheten, 10 uppvisar fortsatta brister.
Äldres möjlighet till en meningsfull tillvaro	15	9 nämnder har genomfört tillräckliga åtgärder, i 6 kvarstår bristerna.
Insatsers kvalitet och innehåll		
• Säkerhet och trygghet	11	6 nämnder har vidtagit tillräckliga åtgärder, i 5 kvarstår bristerna. Ingen verksamhet får förnyad kritik. Bristerna har åtgärdats i samtliga verksamheter.
• Bemötande	6	
• Klagomålshantering	4	
Personalens kompetens		
• Kunskap om Lex Sarah	6	5 nämnder har vidtagit tillräckliga åtgärder, i 1 kvarstår bristerna.

Kontakt

Britt Utstrand, socialkonsulent

Tfn: 08-785 48 30

Lotta Liwergren, socialkonsulent

Tfn: 08-785 40 56

Enheten för funktionshinder och äldrefrågor

E-post: fornamn.efternamn@ab.lst.se

Adress

Länsstyrelsen i Stockholms län

Socialavdelningen

Hantverkargatan 29

Box 22 067

104 22 Stockholm, Sverige

Tel: 08-785 40 00 (vxl)

Läs mer på vår webbplats www.ab.lst.se